

06 JUN 2008

TRØNDELAG STATSADVOKATEMBETER

JUSTISDEPARTEMENTET	
09 JUN 2008	
SAKSNR.:	200801226
AVD/KONT/BEH:	PIA RA-K/IBF
DOK.NR.	26
LABYKKEDE:	431.0

Justisdepartementet
Postboks 8005 Dep.
0030 Oslo

Deres ref.:
200801226- /IBF

Vår ref.:
93-08/2 HKA/PMS/mab

Dato:
05.06.08

HØRINGSUTTALELSE TIL NOU 2008:4 "FRA ORD TIL HANDLING – BEKJEMPELSE AV VOLDTEKT KREVER HANDLING"

Vår uttalelse tar utgangspunkt i dagens situasjon i Trøndelag. Vi vil først gi en kort beskrivelse av hvordan en anmeldelse om voldtekt mottas av politiet i Trøndelag:

Sør-Trøndelag politidistrikt består av en stor driftsenhet – Sentrum politistasjon i Trondheim – og mange lensmannskontor. Mottak av voldtektsofre kan bli møtt av personell med ulike kompetansenivå, avhengig av hvor anmeldelsen inngis. Distriktet har ikke et eget SO-team som har ansvar for å etterforske voldtekter i Sør-Trøndelag fylke.

Sentrum politistasjon har et eget voldsteam som blant annet etterforsker voldtekter. Når en anmeldelse om voldtekt mottas av personell fra voldsteamet, vil teamleder peke ut en egnet etterforsker med nødvendig kompetanse. Etterforskeren vil som regel gjøre opptak av lyd- og bilde av avhøret med fornærmede. Politijuristen på saken kan bli gjort kjent med saken etter kort tid - straks om nødvendig. Flere politijurister er lokalisert i tilknytning til voldsteamet og arbeider for det meste med saker derfra, og oppnår dermed spesialisering.

Skjer anmeldelsen i Trondheim i helgene, mottas anmeldelsen av kriminalvakta ved Sentrum politistasjon. Etterforskningen foretas av personell som har generell kompetanse. Lederen av kriminalvakta kaller ut kriminaltekniker etter konferanse med lederen for etterforskningsavdelingen. Varsling av politijurist om anmeldelsen kan variere. Et sentralt trekk ved arbeidsformen ved kriminalvakta, er at saken etterforskes av personell ved kriminalvakta før den overføres til et spesialteam etter helgen. Etterforskningsansvaret til kriminalvakta er svært tidsbegrenset.

Inngis en voldtektsanmeldelse ved et lokalt lensmannskontor vil det være opp til det lokale politi å etterforske saken, i utgangspunktet helt på egen hånd. Lensmannen kan rekvirere kriminalteknisk bistand fra Sentrum politistasjon i samråd med leder for etterforskningsavdelingen. I praksis tar det ofte noe tid før politijuristen på saken orienteres.

Når en person anmelder voldtekt i **Nord-Trøndelag politidistrikt**, enten det skjer på et lite lokalt lensmannskontor eller på kriminalvakta ved Steinkjer politistasjon, skal den som mottar anmeldelsen kontakte jourhavende politijurist i løpet av kort tid. Innsatsleder eller den som er på vakt lokalt og jourhavende politijurist beslutter i samråd hvordan etterforskningen skal legges opp, herunder om det er grunn til bruk av tvangsmidler. Oppstår behov for teknisk bistand tar lensmannen kontakt med nærmeste åstedsgransker. Distriktet har et antall åstedsgranskere plassert ved ulike tjenestesteder. En etterforsker med erfaring fra SO-saker kan etter behov spørres om råd.

Nord-Trøndelag politidistrikt har i dag verken et eget SO-team eller en egen SO-koordinator på plass. Synspunktet er at den alminnelige tjenestemann i utgangspunktet vil kunne gjøre en god nok jobb i de aller fleste voldtektssaker. Endringer er likevel underveis. En kombinert SO- og familievoldskoordinator er i ferd med å bli valgt ut.

Distriktet har planer om å sette i verk en ordning fra høsten 2008, kalt faggruppe, som langt på vei er en lokal variant av SO-team. Faggruppen skal bestå av en utpekt politijurist, SO-koordinatoren og en utpekt etterforsker i hver av de tre regionene Nord-Trøndelag politidistrikt er inndelt i. I den enkelte sak vil faggruppen bestå av tre personer. Kriminaltekniker inngår ikke i det faste oppsettet. Ledelsen mener et SO-team ikke vil bli tilstrekkelig fleksibelt i Nord-Trøndelag, med store geografiske avstander og spredt bosetting. Politiet er i tvil om at et fast, samlokalisert SO-team vil få nok saker å jobbe med.

Konklusjonen er at politiet i Trøndelag har valgt ulike løsninger for mottak og behandling av voldtektsanmeldelser, avhengig av sted og tid for anmeldelsen – ulike løsninger som kan bety varierende kvalitet på etterforskningen.

Kommentarer til de enkelte forslag om tiltak:

Rettsapparatets behandling

Opprettelse av SEPOL

Vi støtter ikke utvalgets forslag.

Avgjørende for vårt syn er sammenslåingen av en rekke politidistrikt som er gjennomført som ledd i politireformen. Et av hovedhensynene bak reformen var å samle og utnytte politiets ressurser på en bedre og mer slagferdig måte. Etter reformen skal det lokale politidistrikt i utgangspunktet selv foreta etterforskning av all alvorlig kriminalitet. Vi kan ikke se tungtveiende grunner til å bryte denne tradisjon i voldtektssaker.

Kompetansen i voldtektssaker bør i stedet styrkes lokalt, som vi kommer tilbake til nedenfor. KripoS sitter allerede med betydelig kompetanse i SO-saker og andre alvorlige saker, har i dag mulighet til å bistå politidistriktene ved alvorlige og kompliserte voldtektssaker, både taktisk og teknisk.

Etablering av dreiebøker

Forslaget tiltres som et hensiktsmessig og nyttig hjelpemiddel.

Opprettelse av SO-team i hvert politidistrikt

Utvalget foreslår opprettelse av SO-team som en ordning som kommer i tillegg til SEPOL.

I stedet for opprettelse av SEPOL mener vi det heller bør satses på opprettelse av egne SO-team i alle politidistrikt.

Med SO-team menes en gruppe fagpersonell på minst tre personer som beskrevet i rapport nr 1/2007 fra riksadvokatens utredningsgruppe (RA-gruppen) om undersøkelse av voldtektssaker på side 63: "Et SO-team bør bestå av en taktisk og en teknisk etterforsker, samt en jurist med utdanning og kompetanse innen seksuelle overgrepssaker. Teamet bør involveres i alle distriktets voldtektssaker, enten konsultativt eller stedlig." Bak betegnelsen SO ligger at teamet også skal etterforske andre overgrepssaker i tillegg til voldtekt.

I utvalgets rapport på side 65 tas til orde for at et SO-team kan organiseres på ulike måter rundt om i politidistriktene, så lenge det skjer en optimal organisering.

Utvalget mener at en SO-koordinator kan tre i stedet for SO-team i de minste distriktene. Utvalgets begrunnelse for hvorfor det kan være nok med kun en person, en SO-koordinator - bør sees på bakgrunn av at forslaget om SO-team kommer som et tillegg til SEPOL, og ikke som et selvstendig alternativ.

De positive erfaringene så langt med ØKO-team i politidistriktene tilsier at opprettelse av lokale SO-team er rette vei å gå. Det synes naturlig å se hen til ØKO-teamene ved organiseringen av SO-teamene.

SO-teamene bør etter vår mening bestå av minst de tre ulike fagpersoner som skissert foran – politijurist, etterforsker og åstedsgransker. De bør samlokaliseres og organiseres slik at de tilhører en fellesoperativ tjeneste ved distriktet. Uten samlokalisering vil informasjonsflyten og samarbeidet medlemmene mellom gå tregere. Videre bør de ha ansvar for å etterforske alle SO-saker i distriktet. Antallet medlemmer i gruppen må tilpasses de lokale forhold ute i politidistriktene.

Medlemmene av SO-teamet må øremerkes til å arbeide med SO-saker. De bør ha særlig kompetanse eller interesse for fagfeltet.

At åstedsgransker inngår som fast medlem i gruppen er viktig og bidrar til å høyne kvaliteten på etterforskningen.

Som nevnt er det i dag en terskel for å be om bistand fra åstedsgransker og en annen terskel for å etterkomme anmodningen. Lensmann og leder for etterforskningsavdelingen og i noen tilfeller politijuristen, må diskutere om det er grunn til å etterkomme anmodningen. En slik diskusjon kan i seg selv være et hinder for effektiv og rask etterforskning. Budsjettmessige hensyn kan lett bli trukket inn, ikke bare utsiktene til å oppklare saken.

Hvis derimot åstedsgranskeren er avgitt til gruppen og har SO-saker som sitt arbeidsfelt, unngår en terskelproblematikken.

Åstedundersøkelse vil kunne inngå som et rutinetrikk i SO-saker og vil ikke bare være forbeholdt de spesielle saker. RA-gruppen har i sin rapport på side 43 gitt uttrykk for betydningen av åstedundersøkelse og dokumentasjon av situasjonsspor (f. eks en veltet stol, knust gjenstand osv) også i saker der gjerningsmannen hevder den seksuelle omgang var frivillig.

Det er en betydelig underbruk av åstedundersøkelser i voldtektssaker. Av de 99 sakene RA-gruppen undersøkte, var det gjennomført åstedundersøkelse i noe over halvparten av sakene. Andelen var omtrent den samme enten det var domfellelse eller frifinnelse.

Ordningen med SO-team som skissert her, bør evalueres etter at den har fått virke en tid, anslagsvis etter 2 år.

Kompetanseheving i rettsapparatet

Vi tiltrer utvalgets forslag.

Vi finner imidlertid grunn til å bemerke at skyldspørsmålet i voldtektssaker avgjøres alene av en jury og at det vanskelig å se for seg hvordan en kompetanseheving skal finne sted hos jurymedlemmene.

Utvalget vil heve kompetansen for alle aktører i rettsvesenet bortsett fra de som avgjør skyldspørsmålet.

Obligatorisk opptak av avhør av fornærmede

Opptak av fornærmedes forklaring er utvilsomt et viktig tiltak for å bedre kvaliteten på etterforskningen. Opptak skjer i et stigende antall saker. Politiet har fått økt sin kompetanse og har utstyret tilgjengelig.

Vi mener det ikke er nødvendig å gjøre opptak til en obligatorisk ordning. Å ha opptak som en anbefaling og en hovedregel bør være tilstrekkelig.

Riksadvokaten har i brev av 25.04.2007 trukket opp retningslinjer for bruk av lyd- og bildeopptak. De bør evalueres før en innfører obligatoriske regler.

Opptak bør ikke være en forutsetning for å gjennomføre et avhør med fornærmede. Brudd på en obligatorisk ordning kan føre tanken i retning av saksbehandlingsfeil, som i verste fall kan legge hindringer i veien for bruk av avhøret i retten, f. eks gjennom opplesning av forklaringen.

Stimulering til økt bruk av opptak av avhør av fornærmede bør følge samme spor som i dag - utarbeidelse og oppdatering av retningslinjer, opplæring av politiet i avhørsmetoder, samarbeid mellom politi og påtalemyndighet i konkrete saker og på generelt plan som ledd i statsadvokatenes fagledelse av politiet.

Sivilt ansatte skriver ut avhørene

Vi tiltrer utvalgets forslag og forutsetter at dette ikke påvirker kvaliteten. Det er ingen grunn til at polititjenestemenn skal bruke tid på dette arbeid.

Forskning på omfanget av korrekt henlagte saker

Vi tiltrer utvalgets forslag.

Forebyggende tiltak

Vi tiltrer utvalgets forslag.

Hjelpetiltak

Vi tiltrer utvalgets forslag.

Voldtektsofre bør få samme tilbud om hjelpetiltak uansett bosted eller gjerningssted. Ofre i de store byene har hittil hatt bedre tilgang til voldtektsmottak enn ofre bosatt i ute i distriktene. En slik forskjellsbehandling er uheldig. Rutiner må etableres for å sikre at ofrene får orientering om de ulike tilbud i helsevesenet.

Tilrettelagt samtale

Vi har ingen innvendinger og tiltrer utvalgets forslag.

Erstatning og bistandsadvokat

Vi tiltrer utvalgets forslag.

Øvrige merknader

Juryordningen

Utvalget har ikke hatt som mandat å vurdere juryordningen. Det burde den hatt, slik vi ser det.

Andelen frifinnelser med jury i voldtektssaker er uakseptabel høy. Riksadvokatens arbeidsgruppe gjennomgikk i sin tid 99 saker. Den har i sin rapport (riksadvokatens utredningsgrupper - rapport nr. 1/2007 avgitt 15.03.2007) på side 41 konkludert med at "Av de aktuelle 47 sakene endte således 55 % med frifinnelse i lagmannsretten". Arbeidsgruppen oppsummerer slik: "På bakgrunn av dette tallmaterialet legger arbeidsgruppen til grunn at det i de sakene som ankes, er relativt stor sjanse (55 %) for å bli frifunnet i lagmannsretten selv om man er domfelt i tingretten."

Før det gjøres radikale endringer i juryordningen, vil en måtte leve med en svært høy frifinnelsesprosent i lagmannsretten. Spørsmålet er om dette kan fortsette. For at voldtektsofrene skal ha reell rettssikkerhet som er en rettsstat verdig, må slike saker behandles av stor meddomsrett i lagmannsretten.

Mange av utvalgets gode forslag til tiltak vil etter all sannsynlighet bli satt ut i livet. Tiltakene vil føre til bedre kompetanse hos politi og påtalemyndighet, bedre etterforskede saker og bedre avgjørelser, enten sakene ender med henleggelse eller tiltale. Virkningen av forbedringene kan likevel bli marginal og i verste fall borte når det kommer til stykket, hvis en ikke gjør noe med det som oppleves som det største hinderet for at ofrene skal få reell rettferdighet – juryordningen vi har i dag.

Oppsummering under dette punkt: For å oppnå flere domfellelser i voldtektssaker bør juryordningen erstattes med stor meddomsrett.

Grov uaktsom voldtekt

Bestemmelsen om grov uaktsom voldtekt i straffeloven § 192 fjerde ledd bør vies større oppmerksomhet av politi og påtalemyndighet. Bestemmelsen er ikke så langt vi kan se, ikke vurdert av riksadvokatens arbeidsgruppe. Voldtektsutvalget har kort omtalt bestemmelsen under redegjørelsen for gjeldende rett på side 19, men har ikke sagt noe om bruken av bestemmelsen.

Vi mener bestemmelsen har et anvendelsesområde i saker hvor bevisproblemene knytter seg til gjerningsmannens subjektive skyld. Før en går til det skritt å henlegge en sak på grunn av tvil om forsettskravet er oppfylt eller kan bevises i retten, bør en vurdere om vilkårene etter denne bestemmelse er oppfylt.

Problemet er ofte at det er for sent å foreta denne vurdering når saken ligger på påtalemyndighetens bord. Da mangler gjerne opplysninger som kunne kastet lys over spørsmålet om gjerningsmannen har utvist grov uaktsomhet med hensyn til at han oppnådde seksuell omgang ved vold eller trusler. Allerede under etterforskningen må politiet samle inn informasjon under den alternative synsvinkel om grov uaktsom voldtekt. Vårt inntrykk er at politiet gir opp for tidlig og stiller ikke oppfølgingsspørsmål når gjerningsmannen forklarer at han trodde det hele var frivillig eller at offeret var ved bevissthet og samtykket.

Vi ser for oss at grov uaktsom voldtekt kan være aktuell i enkelte tilfeller som går under betegnelsen "sovevoldtekter" - straffeloven § 192 første ledd bokstav b).

Fra den beskjedne rettspraksis om denne bestemmelse vises til avgjørelser i Rt-2004-1553, Rt-2004-1556, Rt-2006-471 og Rt-2006-513.

En fordel ved bestemmelsen er at offeret kan ha utsikt til å slippe å møte to ganger i retten. På grunn av strafferammen i første straffalternativ i bestemmelsen – fengsel inntil 5 år - går sakene ikke for jury i andre instans, med den usikkerhet som følger av jurysystemet. Det er ikke sikkert at domfelte får henvist en skyldanke, slik tilfellet er for forsettlig voldtekt. Straffenivået og størrelsen på oppreisningen er naturlig nok vesentlig lavere enn ved dom for forsettlig voldtekt.

Oppsummering under dette punkt: Mistenktes subjektive skyld må vies større oppmerksomhet under etterforskningen slik at alternativet grov uaktsom voldtekt får en reell prøvelse.

Helge Johan Kaasbøll
Helge Johan Kaasbøll

Per Morten Schjetne
Per Morten Schjetne

Gjenpart til: Riksadvokaten, Postboks 8002 Dep., 0030 Oslo, ref. Ra 08-172-001 IFO/jaa